

Asia: VN/10164/2019

Lausuntopyyntö vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän ehdotuksesta hallituksen esitysluonnokseksi lastensuojelun vaativaa sijaishuoltoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esitetään lisättäväksi uusi 2 momentti pykälään 4 a § Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Selkiyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa? Jos ei, miten säännöstä tulisi muuttaa?

Osin selkiyttää, mutta 4 a §:n 3 momenttiin tulisi lisätä lause siitä, ettei 11 luvussa säädettyjä rajoituksia voida käyttää perhehoidossa ja sama lisäys tulisi tehdä 61 §:ään, vaikka tässä kohdassa ei ole kysytty kyseisestä lainkohdasta.

Lastensuojelulaissa, laitoshoidon koskevassa luvussa säädetään laitoshoidon henkilöstön tiedollisista valmiuksista, mutta ei perhehoitajien tiedollisista valmiuksista. Lastensuojelun perhehoidosta tulisi kokonaisuudessaan säätää lastensuojelulaissa, jolloin myös perhehoitajien tiedollisille valmiuksille voitaisiin asettaa ehtoja laissa.

2. Esitetään säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asiakasmäärän rajaaminen on myönteinen asia ottaen huomioon työn vaativuus, kuormittavuus ja siihen liittyvä vastuu. Riittävän asiakasmäärän arviointi ei ole yksiselitteinen asia, koska sosiaalityöntekijän työaika saattavat viedä vain murto-osa asiakasmäärästä ja tämän asiakasryhmän erityiset ja toistuvat tarpeet. 35 asiakaslapsen ja heidän verkostojensa kanssa työskentely ei yksiselitteisesti vähennä sosiaalityöntekijän työkuormitusta, vaan on huomioitava myös muiden viranomaisten tuki ja sen toteutuminen asiakaslasten tilanteissa sekä kehitettävä toimivia yhteistyökäytäntöjä valtakunnallisesti.

Asiakasmäärän rajausta saattaa sisältää myös riskin, että yksittäiset lapset eivät pääse lastensuojelun asiakkaaksi, koska lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat jo täynnä. Käytännössä kyseisen riskin realisoituminen on nähtävissä jo nyt ylisuurten asiakasmäärien kohdalla.

Asiaksmäärien rajaamisen ohella olisi myös pyrittävä vähentämään sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta. Sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus, huono tavoitettavuus sekä puuttuva erityisosaaminen monista lastensuojelun erityiskysymyksistä uhkaa lastensuojelun laadukasta toteutumista sekä yksittäisten asiakaslasten oikeuksien toteutumista. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi riittävässä määrin pystyä perehtymään itsellään olevien asiakaslasten tilanteisiin, tuen tarpeisiin sekä tavata asiakkaanaan olevia lapsia. Ilman lasten asiakasprosessien riittävää tuntemista ja tilanteisiin perehtymistä, ei lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kykene riittävässä määrin tekemään juuri kyseisen lapsen tilanteen kannalta turvallisia, oikein mitoitettuja ja lapsen edun huomioivia päätöksiä.

Myös lapsen tilanteessa tehdyt päätökset esimerkiksi vanhempien tapaamisten tai yhteydenpidon osalta korostavat usein yksittäisten ja lapsierityisten ratkaisujen sijaan, toistuvia ja tyypillisiä ratkaisuja. Työkiireessä ja suuressa asiakaspaineessa on riski, että päätökset tehdään lasten tilanteessa eniten ääntä pitävien aikuisten (vanhempien tai muiden verkoston jäsenten) tahdon, toiveen ja näkemysten mukaisesti, eikä lapsen mielipiteelle tai lapseen tutustumiselle jää riittävästi aikaa. Lapsen sijaishuollon sijoituksen äkillisen katkeamisen yhteydessä taustalla ovat myös olleet lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän äkilliset ratkaisut ja kokonaisvaltaisesti tilanteeseen perehtymättömyys. Kiire ja työpaine johtavat siihen, että ratkaisuja ei ehditä etsiä moniammatillisesti sijaishuoltopaikan ja lapsen muun viranomaisverkoston kanssa, vaan tehdään äkillisiä ratkaisuja.

3 a. Vastaavatko 15 §:n täsmennykset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

3 b. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Terveydenhuollon viranomaisten veloitteiden korostaminen entisestään on erittäin myönteinen asia. Säännöksen perustelussa ja myös säännöksen sanamuodossa (15.2 §) paino on kuitenkin jo sijaishuollon tarpeessa tai sijaishuollossa olevissa lapsissa, vaikka lapsen sekä vanhemman terveydentilaan liittyvät tiedot ja tutkimus ovat erityisen tärkeitä myös avohuollon asiakkuuden aikana, jotta lapselle ja perheelle voidaan järjestää kokonaisvaltainen tuki ja apu. Riittävän varhaisessa vaiheessa toteutettu järjestetty terveydenhuollon palvelut ja tuki turvaa lapsen oikeuden olla vanhempansa kasvatettavana, jos se muutoin on lapsen edun mukaista.

Säännöksen 3 momentissa veloitetaan kunnan terveydenhuollon yksiköitä tai sairaanhoitopiiriä osallistumaan lapsen sijaishuoltoon, kun kyse vaativasta sijaishuollosta. Onko säännös riittävä takaamaan terveydenhuollon ammattilaisten tuen sisäänrakennettua monialaista yhteistyötä vaativan sijaishuollon toteuttamisessa, kun otetaan huomioon, että laissa on jo kyseistä ammattiryhmää vahvasti velvoittavaa sääntelyä (LSL 15 § ja terveydenhuoltolain 69 §), johon viitataan myös säännöksen sanamuodossa? Tulisiko vaativan sijaishuollon monialaisuus paremmin

turvatuksi, jos säädettäisiin erillinen laki, joka säätelee erityisen tuen tarpeessa olevien, päihde- ja mielenterveysongelmaisten sekä vakavasti käyttöhäiriöisten lasten sijaishuolto ja sen sisältö siten, että laitosten henkilöstö ja siellä annettava tuki ja palvelut olisivat monialaista ja kokonaisvaltaiseen tuen tarpeeseen vastaavia lain nojalla?

4. Ehdotuksessa esitetään säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta voimassa olevan lastensuojeluasian vireille tulon sijaan. Tavoitteena on, että tämä vahvistaisi sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin ensisijaisuutta. Onko ehdotettu sääntely tarkoituksenmukainen asetetun tavoitteen kannalta?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4

Säännösmuutos täsmentää hyvin sitä, että lapsen asia tulee vireille sosiaalihuollon asiana ja että lapsi on sosiaalihuollon asiakas palvelutarpeen arvioinnin aikana. Säännöksen sanamuoto osoittaa lisäksi selkeästi, että palvelutarpeen arvioinnin aikana on pääsääntöisesti selvitettävä myös lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimenpiteiden tarve, ja jos pääsäännöstä poiketaan, pitää se perustella.

Muutos on tärkeä siksi, että se tehostaa lapsen oikeutta saada tuen tarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti siten, että myös mahdollinen lastensuojelulain mukaisten palvelujen tarve huomioidaan.

THL:n tilastoraportista (28/2020) ilmenee, että vuonna 2019 tehtiin yhteensä 156 200 lastensuojeluilmoitusta. Yhtä lasta kohti tehtiin keskimäärin 1,8 lastensuojeluilmoitusta. Kunnissa tehtiin kuitenkin ainoastaan 40 821 palvelutarpeen arviointia, joiden yhteydessä selvitettiin lastensuojelun tarve.

Lastensuojelun asiakkuuden kynnys on noussut sosiaalihuoltolain voimaantulon jälkeen, mikä johtuu osin siitä, ettei lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimenpiteiden tarvetta edes arvioida, vaikka lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus tai lastensuojelulain mukainen yhteydenotto laissa säädetyn velvoitteen nojalla. Jos lapsen lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarvetta ei edes arvioida, lapsen lastensuojeluasiakkuus ei voi edes alkaa. Säännöksen muutos turvaa lapsen oikeuden riittäviin ja oikea-aikaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja se korostaa riittävän laaja-alaisen ja lapsen kokonaisvaltaisen tuen tarpeen huomioivaa sosiaalihuollon palvelutarpeen ensisijaisuutta aiemmasta poiketen.

5. Ehdotuksessa esitetään lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä säätämistä. Mitä käytännön vaikutuksia tällä sääntelyllä olisi?

Lastensuojelun asiakkuuden päättymistä täsmentävä säännös, joka velvoittaa kirjaamaan asiakkuuden päättymisen perusteet lastensuojelun asiakirjoihin, on myönteinen asia, vaikka yleislain säännös velvoittaa kirjauksen tekemään jo nyt. Viittaus jälkihuoltoon 18 vuotta täyttäneen nuoren kohdalla säännöksen kohdassa 2 on kuitenkin harhaanjohtava. Jälkihuolto on lastensuojelulain 3 §:n 3 momentin nojalla lapsi ja perhekohtaisen lastensuojelun palvelutehtävä, jonka aikana lapsi tai nuori (18–24-vuotias) on lastensuojelun asiakas. Selvyiden vuoksi kohtaan 1 tulee tarkentaa siten,

että siinä mainitaan myös nuori. Samoin myös säännöksen 2 momenttia tulee tarkentaa siten, että siinä mainitaan myös nuori.

6 a. Arvioitko ehdotetun säädöksen johtavan käytännössä avohuollon palvelujen kehittämiseen?

Ei

6 b. Miten arvioitte tämän tavoitteen toteutuvan ehdotetun säännöksen avulla?

Tehostetun avohuollon tukitoimenpiteen sisältö jää epäselväksi. Mitä sillä tarkoitetaan ja miten se eroaa lastensuojelulain 36 §:ssä säädetyistä avohuollon tukitoimenpiteistä? Tarkoittaako sanamuodon kuntouttava tuki sitä, etteivät muut avohuollon tukitoimenpiteet ole kuntouttavia? Onko säännöksen mukainen tehostettu avohuollon tuki määrällisesti ja sisällöllisesti jotain muuta kuin muut avohuollon tukitoimenpiteet? Lastensuojelulain 36 §:n 4 kohdassa säädetään tehostetusta ja monialaisesta perhetyöstä. Onko lastensuojelulain 37 § b § siis jotain vielä enemmän?

Säännöksen sisältöä ja tehostetun avohuollon tukitoimenpiteen luonnetta täytyy selkeyttää. Olisiko perustelussa esitetty esimerkki tehostetusta avohuollon tukitoimesta nostettava säännösten tasolle siten, että tehostetulla avohuollon tukitoimella tarkoitetaan nimenomaisesti laitoshuoltoa tai kotiin vietyä monialaisesti toteutettua perhekuntoutusta sekä muita kotiin vietyjä, ja monialaisesti toteutettuja, lapsen ja perheen kokonaisvaltaista tuen tarvetta vastaavia, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja? Tällaisena säännös jää liian avoimeksi ja herättää lähinnä kysymyksiä.

Säännöksen sanamuodon mukaan tehostetulla avohuollon tukitoimenpiteellä on tarkoitus ehkäistä tarvetta kodin ulkopuoliselle sijoitukselle. Sanamuoto rajaa tehostetun avohuollon tukitoimenpiteen järjestämistä viimesijaisena avohuollon keinona ennen sijaishuoltoa. Tehostettu avohuollon tukitoimenpidettä ei tule sitoa tiettyyn ajankohtaan lapsen lastensuojelun asiakkuuden aikajanalla vaan sen käyttöalaa on laajennettava. Lapselle ja perheelle jo asiakkuuden alkuvaiheessa järjestetty riittävän tehokas ja monialainen tuki ehkäisee ongelmien kärjistymistä ja pitkittymistä sekä tukee lapsen oikeutta olla vanhempansa hoidettavana ja kasvatettavana.

Säännöksen perustelussa mainitaan, että tehostettu avohuollon tukitoimenpide on vaihtoehto kiireellisen sijoituksen valmistelulle. Ohje on harhaanjohtava, koska kiireellistä sijoitusta ei sen kiireellisyyden vuoksi valmistella vaan päätös tehdään olemassa olevan tiedon perusteella, jos huostaanoton syystä johtuva välitön vaara lapselle edellytys täyttyy.

7. Sijaishuoltopaikan valintaa koskevaa sääntelyä ehdotetaan täsmennettävän. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulisi aina arvioida yksilöllisesti lapsen etu, lapsen tarpeita vastaava kuntoutuksellinen osaaminen ja lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja muun opetuksen sekä siihen tarvittavan tuen varmistaminen. Millaisia vaikutuksia näette ehdotetulla sääntelyllä olevan sijaishuoltopaikan valintaan ja sitä koskevaan päätöksentekoon? Onko pykälän sääntely asetettujen tavoitteiden näkökulmasta riittävä?

Säännöksen otsikon tulisi olla ”Lapsen sijaishuollon järjestämistavan ja sijaishuoltopaikan valinta”, jolloin se kuvaisi paremmin säännöksen tarkoitusta. Ensin tehdään lapsen etuun perustuva valinta sijaishuollon järjestämistavasta ja vasta sitten voidaan valita sijaishuoltopaikka säännöksessä asetetut edellytykset huomioiden.

On myönteistä, että lapsen edun arvioinnin vaatimus nyt korostuu säännöksen sanamuodossa tarkoituksenmukaisella tavalla. Nyt voimassa olevan lain sanamuoto ”Laitoshuoltoa järjestetään, jos

lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla” osoittaa kuitenkin, että lapsen etu on määräävin peruste laitoshuollon ja perhehoidon valinnassa. Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon järjestämisen tapa suhteessa laitoshuoltoon näin ollen vain, jos lapsen edun vertaileva arviointi osoittaa perhehoidon tosiasiallisesti olevan lapsen kannalta parempi ratkaisu. Lastensuojelulain 50 §:n muutokseen liittyvässä hallituksen esityksessä (HE 331/2010) annettu poliittinen ohjaus perhehoidon ensisijaisuudesta on mennyt lain sanamuodon ohi ja käytännössä johtanut siihen, että lapsi sijoitetaan lähes automaationa ensin perheeseen. Valitettavan usein käytännön tilanteet ovat johtaneet siihen, ettei perhe tosiasiallisesti pysty vastaamaan sijoitetun lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta.

Perhehoidon ensisijaisuuden korostaminen on johtanut lapsen kannalta haitallisiin sijaishuoltopaikan muutoksiin, joskus jopa niin, että lapsi sijoitetaan toiseen perheeseen ennen paremmin lapsen tarpeita vastaavaan laitoshuoltoon siirtymistä. Syy lienee taloudellinen. Lapsen sijoitusprosesseja hoitavilta työntekijöiltä myös puuttuu useasti ymmärrys lapsen ”perhehoitokuntoisuudesta”, jolloin lapsi saatetaan kokeellisesti sijoittaa perhehoitoon siten, että katsotaan, pärjääkö lapsi oireilunsa ja haastavuutensa perusteella yksityisessä perheessä, perhehoitajien hoidossa. Perhehoitajien valmiuksien ja osaamisen suhde lapsen hoidollisuuteen ei monestikaan tule riittävän laajasti arvioiduksi. Sijaishoidon kentällä ei ole riittävää ymmärrystä ratkaisusta, joissa lapsi sijoitettaisiin vahvasti kuntouttavaan laitoshuoltoon ja sieltä käsin tuettaisiin lapsen turvallista siirtymistä kohti vahvasti tuettua perhehoitoa.

Sen vuoksi perhehoidon ensisijaisuutta ei tule hallituksen esitysluonnoksessa esitetyin tavoin korostaa ilman yhteyttä lapsen etuun. Lapsen edun mukainen sijaishuollon järjestämisen tapa on osoitettava aina vertailemalla käytettävissä olevia vaihtoehtoja – perhehoitoa ja laitoshuoltoa – lastensuojelulain 4.2 §:n elementtien avulla, ottaen huomioon lapsen ikä, kehitys ja kokonaistilanne sekä lapsen ja vanhempien toiveet ja mielipiteet. Vanhempien mielipiteen liian korostunut huomioiminen on myös johtanut siihen, että osassa lapsen sijoitusprosesseja vanhemmat pääsevät ikään kuin kilpailuttamaan tarjottavia ratkaisuja siten, että lapsen odotusaika väliaikaisessa sijaishuoltopaikassa tai -perheessä venyy kohtuuttoman pitkäksi.

Esitysluonnoksessa korostetaan sijaishuoltopaikan valinnan perustumista lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kokonaisvaltaiseen arvioon. Tämä on luonnollisesti myös lastensuojelulain lähtökohta. Käytännössä kuitenkin monissa tilanteissa lapsen sijaishuoltopaikan valitsevat asiakasohjausryhmät tai vastaavat taikka perhehoidon palvelun järjestämisestä vastaavan yksikön sosiaalityöntekijä. Lastensuojelulain 50 §:ssä tulisi tästä syystä erikseen mainita, että sijaishuoltopaikan valinta ja lapsen edun mukaisuuden arviointi kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Säännöksen 4 kohta sulkee perhehoidon sijaishuollon järjestämistapana melko pitkälle pois huolimatta, että esitysluonnoksessa kehoitetaan ottamaan huomioon perhehoidon ensisijaisuus (edellyttäen, että perhehoito on lapsen edun mukaista). Säännöstä on täsmennettävä näiltä osin. Etenkään toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa perhehoitajat täyttävät vain hyvin harvoin 4 kohdan vaatimukset.

8. Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen tukemista ehdotetaan vahvistettavan erityisesti sijaishuollon aikana (49 a §, 50 §, 52 a §, 57 § ja 60 d §). Miten ehdotettu sääntely vastaa lapsen sijaishuollon aikaiseen tuen tarpeeseen perusopetuksen ja toisen asteen tutkinnon suorittamisessa?

Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisella sijaishuollon aikana on merkittävä vaikutus lapsen opiskelu- ja työllistymispolun syntymiselle aikuisuudessa. THL:n julkaiseman kohorttitutkimuksen perusteella sijoitettujen lasten huonolla peruskoulun päättötodistuksella on keskeinen merkitys lapsen hakeutumiselle toisen asteen tutkinnon suorittamiseen ja jatkossa pysyvälle ja kestäväälle työuralle päätymiseen.

Suomessa ei ole valtakunnallista, käytössä olevaa toimintamallia koulun ja sijaishuoltoapaikan välisen laadukkaan ja monipuolisen yhteistyön takaamiseksi, minkä takia sijoitettujen lasten koulunkäynnin tuen toteutumisessa on suuria alueellisia eroavaisuuksia. Sijoitetut lapsen eivät saa riittävän yksilöllistä, tarpeidensa mukaista tukea, joilla voitaisiin tukea lapsen koulupolun onnistumista. Koulun henkilökunnan osaamiselle, asenteilla sekä ymmärryksellä on keskeinen merkitys siinä, miten sijoitetun lapsen koulunkäynti toteutuu sijaishuollon aikana. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ei ole riittävästi aikaa ja resurssia paneutua asiakaslapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin kouluratkaisuja haettaessa tai koulun henkilökunnan näkemys lapsesta on tehdyissä päätöksissä vallitsevin, eikä koulun opetushenkilökunnalla ole riittävä ymmärrystä sijoitetun lapsen tarpeista ja yksilöllisten ratkaisujen tarpeista. Pienryhmäopetus sekä erilaiset kuntouttavan opetuksen muodot tukisivat monessa tilanteessa lapsen koulunkäynnin suoriutumista.

Sijoitettu lapsi liian monesti laitetaan kokeilemaan koulunkäynnin onnistumista isoon luokkaryhmään, vaikka avohuollon aikana tai lapsen varhaiskasvatuksen aikana lapsen kyvyssä oppia ja omaksua asioita olisi isoja ja merkityksellisiä puutteita esimerkiksi lapsuuden aikaisten kasvuolosuhteiden vuoksi, riittävän virikkeisen kasvuympäristön puuttumisen tai akuuttien tilannekohtaisten stressitekijöiden vuoksi. Kuntouttavan opetuksen ja riittävän aikuisresurssin tuella moni sijoitettu lapsi saisi laadukkaammat edellytyksen oman koulupolun hyvään käynnistymiseen ja sujumiseen, mutta sen sijaan lapsi saa ainoastaan tehostetun tuen tai erityisen tuen päätöksen ja jatkaa opiskelua liian isossa ryhmässä, missä lapsen erityistarpeita ei pystytä huomioimaan. Sivistystoimi, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä sekä lapsen sijaishuoltoapaikka eivät välttämättä saavuta riittävä yhteistä ymmärrystä lapsen tarvitsemasta tuesta koulunkäynnin suhteen tai eri tahot eivät hyödynnä riittävästi toistensa asiantuntemusta lapsen edun turvaamiseksi kouluasioissa.

9 a. Onko 49 a §:n sääntely vaativasta sijaishuollosta tarkoituksenmukainen ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

9 b. Mitä käytännön vaikutuksia ehdotuksella olisi?

Lastensuojelulain 49 a § kuvaa enemmän vaativan laitoshoidon sisältöä ja järjestämisen tapaa/tapoja ja siksi se on loogisinta siirtää lastensuojelulain 10 luvun laitoshuoltoa (esityksessä laitoshoittoa) koskevan alaotsikon alle otsikolla vaativa laitoshoido. Säännöksen siirtäminen laitoshoidon osioon on loogista myös siksi, että vaativan sijaishuollon määritelmän mukaista hoitoa huolenpitoa ja kasvatusta ei voida järjestää perhehoitona. Lastensuojelulain 30 §:än on lisättävä momentti, joka koskee lapselle järjestettävää asiakassuunnitelmaan perustuvaa vaativaa laitoshuoltoa, sen yksilöllistä sisältöä ja tavoitteita sekä tavoitteiden toteutumisen tarkistamista.

Lastensuojelulain 49 §:n sijaishuollon määritelmää on täsmennettävä ja laajennettava vaativan laitoshoidon osalta siten, että kyseisissä yksiköissä järjestetty sijaishuolto on paitsi lapsen hoidon, kasvatuksen ja kasvuolojen järjestämistä siten kuin lapsenhuoltolain 1 §:ssä on säädetty myös

vaativan laitoshoidon aikana järjestettävää kuntouttavaa työskentelyä ja intensiivistä ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäoloa, joka vastaa lapsen erityiseen tai monialaiseen tuen tarpeeseen.

Sijaishuollon määritelmää tulee laajentaa siksi, että lastensuojelulain 2.1 §:n nojalla vanhempi on ensisijaisessa vastuussa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisesta lapsenhuoltolain 1 §:ssä säädettyin tavoin. Kiireellisesti sijoitetun tai huostaanotetun lapsen sijaishuolto on lastensuojelulain 49 §:n mukaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lapsesta ensisijaisesti vastuussa olevan henkilön, yleensä vanhempi, kodin ulkopuolella tilanteessa, jossa vanhempi ei ole kyennyt turvaamaan lapselle lapsenhuoltolain 1 §:n mukaista hoitoa ja kasvatusta. Kun lapsi sijoitetaan kiireellisesti tai otetaan huostaan, lastensuojeluviranomaisesta tulee lapsen julkinen huoltaja, joka vastaa siitä, että lapsen kehitys ja hyvinvointi turvataan lapsenhuoltolain 1 §:ssä tarkoitettuun tavoin sijaishuollon aikana.

Sijaishuoltona järjestettävän lapsen hoidon ja kasvatuksen tarkoituksena ei itsessään ole nykylainsäädännön nojalla vastata kaikkiin lapsen erityisen tuen tarpeisiin ja sosiaali- ja terveydenhuollon tuen tarpeisiin, mikä ilmenee esimerkiksi siitä, että laitoshoidon järjestetyssä sijaishuollossa on lastensuojelulain 58 §:n nojalla noudatettava lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä sitä, mitä lapsenhuoltolain 1 §:ssä on säädetty. Lapsen muuhun sosiaali- ja terveydenhuollon tuen tarpeeseen vastataan nykylainsäädännön nojalla sijaishuollon aikana järjestetyllä erityisellä tuella ja avulla, josta sovitaan asiakassuunnitelmassa (LSL 30.4 §). Vaativa sijaishuolto (laitoshoido) on paljon enemmän kuin lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lapsen huoltolain 1 §:ssä säädettyin tavoin sijaishuoltona ja siksi sijaishuollon määritelmää tulee laajentaa vastaavasti, eli niin, että säännöksessä mainitaan sijaishuoltoon kuuluvan vaativan laitoshoidon aikana lisäksi lapselle järjestettävä kuntouttava työskentely ja intensiivinen ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäolo, joka vastaa lapsen erityiseen tai monialaiseen tuen tarpeeseen.

Esityksen perustelussa viitataan esim. neuropsykiatriseen ongelmaan tai kehitysvammaisuuteen liittyvään tuen tarpeeseen. On selvää, että kehitysvammaisilla lapsilla on yhtäläinen oikeus lastensuojelulain antamaan suojaan tilanteessa, jossa lapsen kasvuolosuhteet ja huolenpidon puutteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä ja terveyttä esimerkiksi vanhemman päihdeongelman vuoksi. Lainvalmistelussa tulisi kuitenkin edistää sosiaalihuoltolain esitöissä korostettua tavoitetta siitä, että lapsen vamma tai sairaus ei enää olisi syy lastensuojelun asiakkuudelle ja että vammaishuolto ottaisi riittävän varhaisessa vaiheessa vastuun lapsesta, jonka vamma tai sairaus aiheuttaa tavanomaista suurempaa tuen tarvetta ja siten vaikeuttaa tuen hakemista ja saamista. Tavoitetta on korostettava myös siinä vaiheessa, kun lapsen hoito ja huolenpito joudutaan järjestämään lapsesta ensisijaisesti vastuussa olevan henkilön kodin ulkopuolella, jotta lapsi saa vammaansa tai sairauteensa nähden oikeanlaatuista ja riittävää tukea perhe- tai laitoshoidossa.

Vammaispalvelulainsäädäntöä olisikin kehitettävä siten, ettei vammaisia tai sairaita lapsia jouduttaisi ottamaan huostaan ja sijoittamaan sijaishuoltoon siksi, että heillä on vamma tai sairaus, eivätkä lapsesta ensisijaisesti vastuussa olevat tästä syystä kykene vastaamaan lapsen hoidosta ja huolenpidosta kotona. Huostaanottoa on aina voimassa toistaiseksi ja sen kestäessä järjestetyn erityisen tuen ja avun tavoitteena on poistaa huostaanottoon johtaneet syyt. Lastensuojelulaissa asetetut sijaishuollon tavoitteet ja tarkoitus eivät voi toteutua, jos nimenomaan lapsen vamma tai sairaus on syy, jonka vuoksi lapsi on sijoitettu, jolloin myöskään tavoite perheen jälleenyhdistämisestä ei voi toteutua. Vammaisella tai sairaalla lapsella on oikeus saada tarpeitaan vastaavaa, oikeanlaatuista hoitoa ja huolenpitoa myös kodin ulkopuolelle.

10. Selkeyttääkö ehdotettu muotoilu erityisen huolenpidon jakson hoidollista ja kuntouttavaa sisältöä?

Kyllä pääosin

Vapamuotoiset huomiot kohdasta 10

-

11 a. Vastaako ehdotettu muotoilu näihin tavoitteisiin?

Kyllä pääosin

11 b. Millaisia vaikutuksia erityisen huolenpidon jakson pidentämisellä olisi?

Erytyisen huolenpidon jakson pidentämisellä on merkitystä muun muassa päihdeongelmista kärsivien nuorten kuntoutusprosessien turvaamiselle.

12. Erityisen huolenpidon jakson päätöksenteko: Millaisia vaikutuksia olisi nykyisen päätöksentekorakenteen (30 + 60 vrk) muuttamisella siihen, että jatkossa yksi päätös mahdollistaisi enemmillään 90 vuorokauden erityisen huolenpidon jakson ja sen jälkeen tarvittaessa enimmillään toisen 90 vuorokauden jakson?

-

13. Onko ehdotettu erityisen huolenpidon asumisyksiköiden henkilöstöresurssi (59 a §) riittävä?

Kyllä

Vapamuotoiset huomiot kohdasta 13

-

14 a. Onko ratkaisu tarkoituksenmukainen?

Ei

14 b. Mitä vaikutuksia sillä olisi?

Miten turvataan riittävä paikkamäärä muutoksen myötä erityisen huolenpidon tarpeessa oleville lapsille, joiden mahdolliset EHO-jaksot myös esityksen mukaisesti saattavat pidentyä, kun jo tällä hetkellä lapsia jonottaa EHO-jaksoille? Tämä tarkoittaa sitä, että jos paikkaresurssia ei saada tarvetta vastaavalle tasolle muutoksen myötä, odottavat yhä erityisemmän tuen ja intensiivisen avun tarpeessa olevat lapset EHO-paikkaa muissa laitoksissa.

15. Miten 11 luvun säännökset rajoituksista toteuttavat sijaishuollossa olevien lasten perus- ja ihmisoikeuksia?

-

63 § Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

-

65 § Aineiden ja esineiden haltuunotto

-

66 § Henkilöntarkastus

-

68 § Kiinnipitäminen

-

69 § Liikkumisvapauden rajoittaminen

-

69 a § Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

-

70 § Eristäminen

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

17 a. Toteuttaako säännös tätä tavoitetta?

Kyllä

17 b. Millaisia vaikutuksia ehdotetulla 71 §:ssä säädetyillä erityisillä rajoituksilla näette olevan lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen toteuttamiseen?

-

18. Miten 69 a §:ssä ehdotetut muutokset mahdollistavat luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisen?

-

19. Miten tehokkaasti ehdotettu 73 §:n mukainen säännös toteuttaa eristämisen täytäntöönpanon valvontaa?

-

20. Miten tehokkaasti ehdotettu 74 §:n säännös kirjaamisveloitteesta ja toimittaminen kuukausittain aluehallintovirastoon toteuttaa rajoitustoimenpiteiden valvontaa?

-

21. Ovatko ehdotetut jälkihuollon sisältöä koskevat täsmennykset riittäviä?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 21

Jos säännöksen sanamuodon muutoksen siten, että siinä mainitaan erikseen myös jälkihuolto, tarkoituksena on korostaa kunnan velvollisuutta järjestää jälkihuolto, lisäys on myönteinen asia. Lastensuojelulain 3 §:n 3 momentin nojalla jälkihuolto on osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, joten lisäys on tarpeeton. Jälkihuolto sanan lisääminen säännökseen, voi johtaa väärinkäsitykseen siitä, että jälkihuolto olisi irrallinen osa muusta lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta. Näin ei kuitenkaan ole. Jälkihuolto on sidoksissa lapsen tai nuoren aiempaan lastensuojelun asiakkuuteen, joka on otettava huomioon jälkihuollollista tuen tarvetta arvioitaessa ja suunniteltaessa.

Väärinkäsityksen mahdollisuutta lisää se, että esityksen mukaan kunta voi sijoittaa jälkihuollon hallinnollisesti parhaaksi katsomallaan tavalla ja järjestää esimerkiksi täysi-ikäisen jälkihuollon palvelut osana aikuissosiaalityön palveluja. Esityksen perustelussa kunnalle jätetty valinnanvapaus siitä, mihin täysi-ikäisen nuoren jälkihuolto hallinnollisesti sijoitetaan, on ristiriidassa esityksen 13 b §:n perustelussa todetun kanssa.

Jälkihuolto on jatkumo lapsen tai nuoren sijoituksen aikaiselle hoidolle, kasvatukselle sekä sijoituksen aikana saadulle erityiselle tuelle ja avulle. Jälkihuolto on kiinteä osa lapsen tai nuoren lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelua, jolloin lapsen kasvuhistorialla ja aiemmillä kokemuksilla on merkitystä jälkihuollollisen tuen tarpeen ja siihen parhaiten vastaavan tuen arvioinnissa. Myös esityksen 13 b pykälän perustelussa on todettu, että jälkihuollon työ edellyttää pitkälle erikoistunutta osaamista ja että yhdenmätty työ aina 25-vuotiaan nuoren aikuisen jälkihuollon sosiaalityöhön saakka korostaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän työn osaamisvaatimuksia. Myös esitysluonnoksen 51 §:n perustelussa mainittu ”Sijaishuollon aikaisten tukitoimien onnistumisella on vaikutus lapsen ja nuoren itsenäistymiseen ja aikuisuuteen.” osoittaa jälkihuollon kiinteän yhteyden lapsen tai nuoren aiempaan lastensuojelun asiakkuuteen ja sijaishuoltoon.

Nuoren kohdalla jälkihuollon tarkoituksena on esityksen 76 §:n nojalla tukea muun muassa nuoren itsenäistymistä. Tämän tehtävän onnistuminen edellyttää nuoren kasvuhistorian tuntemista ja sieltä kumpuavien haasteiden tunnistamista, joka taas edellyttää lastensuojelullista näkemystä ja kokemusta tuen tarvetta arvioivalta sosiaalihuollon työntekijältä. Sijaishuoltotaustaisen nuoren erilaiset ja erityiset tarpeet eivät poistu hänen täysi-ikäistymisensä myötä. Sijaishuollossa olevilla lapsilla on erilaisia kehityksellisiä viiveitä johtuen lapsuudenaikaisten kasvuolosuhteiden puutteista sekä hoidon ja huolenpidon laiminlyönnistä. 18 vuotta täyttänyt jälkihuoltoon ei täten ole omien itsenäistymistaitojensa suhteen samalla tasolla kuin muut ikäisensä ei- sijaishuoltotaustaiset nuoret. Myöskään suhde omaan lähisukuun tai perheeseen ei anna nuorelle riittävää sosiaalista tukea ja turvaa tai suhde lähiomaisiin on katkennut kokonaan. Jälkihuollossa olevan nuoren tukeminen, tuen kokonaisuuden rakentaminen ja arviointi vaativat vahvasti sijaishuoltoerityistä osaamista. Esityksen 75 §:ssä taas edellytetään jälkihuollon suunnittelun aloittamista samanaikaisesti sijaishuollon päättymistä koskevan asian valmistelun yhteydessä tai viimeistään vuotta ennen arvioitua sijaishuollon päättymistä. Samoin on säädetty esityksen 51 §:n 3 momentissa. Tehtävä kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Jälkihuoltoon valmistautuminen tulisi myös aloittaa viimeistään kaksi vuotta ennen arvioitua sijaishuollon päättymistä porrasteisesti. Itsenäistymisen herättää osalla nuorista vahvoja pelkoja ja itseluottamus ja usko omiin kykyihin ei välttämättä ole vahvaa. Mikäli valmistautuminen itsenäistymisvaiheeseen jää lyhyeksi ei nuori ehdi valmistautua itsenäistymiseen henkisesti, eikä tiedollisesti tai taidollisesti. Itsenäistymistaitojen suunnitelmallinen opettelu, sijaishuollossa olevan tutun aikuisen kanssa, antaa nuorelle henkistä vahvuutta ja vähentää pelkoja.

Jälkihuoltoon oikeutettu nuori tarvitsee rinnalla kulkijaa, pysyvää ja luotettavaa aikuista, joka ohjaa ja neuvoo häntä arjessa ja nuori saa itselleen riittävää ja monipuolista tukea. Nuoren kanssa

työskentelyssä onnistuminen edellyttää, että jälkihuoltotyössä tunnustetaan läheisen ja riittävän aikuisen ohjauksen tarve. Jälkihuollossa olevalta nuorelta saattaa puuttua oman lähiverkoston tuki joko kokonaan tai osittain ja tästä syystä jälkihuollon tuen tulee olla riittävän monipuolista ja myös nuoren arjen ympäristöihin kohdistuvaa. Pelkkä mekaaninen tuen tai palvelun myöntäminen ei riitä. Jälkihuolto on paljon enemmän kuin sosiaalisen tuen tarpeessa olevan täysi-ikäisen henkilön tukemista sosiaalipalvelulla. Jälkihuollon alkuperäisenä tarkoituksena on päinvastoin ollut varmistaa riittävän pitkäjänteisesti, ettei nuori ajaudu yhteiskunnan muun tukikoneiston varaan liian varhain lopetetun lapsi- ja perhekohtaisen tuen vuoksi. Vaikka nuoren jälkihuoltopalvelua järjestettäessä vanhempien tukeminen ei ole enää jälkihuollon pääasiallinen tarkoitus, tarvitsee nuori sen sijaan tukea oman taustansa käsittelyyn sekä tarpeenmukaisen suhteen luomiseen omaan verkostoon. Jälkihuoltovaiheessa puuttuvat turvalliset ja riittävän turvalliset ihmissuhteet ja tuen verkostot saattavat ohjata nuorta tukeutumaan sellaisiin oman verkoston ihmissuhteisiin, jotka eivät tosiasiallisesti anna hänelle tarpeenmukaista turvaa.

Jos jälkihuolto irrotetaan hallituksen esitysluonnoksessa annetun liikkumavaran mukaisesti hallinnollisesti lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta, riskinä on jälkihuollon tasapäistyminen muun aikuisille suunnatun sosiaalihuollon kanssa. Lastensuojelulain nojalla järjestettävää palvelua koskevien ratkaisujen perusteena ei voi olla organisaatiosta tai resursseista riippuvat syyt.

22. Ehdotetaan säädettäväksi uusi laki valtion lastensuojelulaitoksista ja täsmennettävän valtion lastensuojeluyksiköiden tehtäviä vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroituna palveluna. Valtion lastensuojeluyksiköiden tehtävänä olisi vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroidun palvelun, erityisen huolenpidon sekä lastensuojelun jälkihuollon järjestäminen. Vastaisiko ehdotetun lain 2 § vaativan sijaishuollon tarpeisiin?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 22

-

23 a. Pykälä x tai pykälät x-x §:t ovat hyvät ehdotetussa muodossa.

Lakipaketista on jätetty pois niin sanotut yhdistelmälaitokset, jotka olisivat lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyötä. Tällaisten yksiköiden tarve on kuitenkin tunnustettu, joten näiden laadukkaan toteutumisen näkökulmasta olisi tärkeää ratkaista myös juridiset kysymykset osana tätä lakipakettia.

23 b. Muutosehdotus pykälään x:

-

23 c. Muutosehdotus pykälän x perusteluihin:

32 §:

Säännöksen 3 momentin muutoksen tarkoituksena on varmistaa, että lasta yksityiskohdissaan hoitavat henkilöt/perheet olisivat yhdenvertaisessa asemassa perhehoitajien kanssa. Tehtävät eivät ole yhteismitalliset!

Perhehoitajuuteen kuuluu valmennus, valvonta, kontrolli, viranomaiseen verrattavissa oleva rikos- ja vahingonkorvausvastuu, velvollisuus yhteistyöhön lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen vanhempien kanssa sekä velvoite tukea ja edistää lapsen ja vanhemman välistä yhteydenpitoa, perhehoitaja hoitaa ja kasvattaa lasta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden ohjeiden mukaisesti ottaen huomioon sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, perhehoitajalla ei ole oikeutta päättää lapsen asioista, kuten esim. terveydenhuollosta tai opetuksesta. Asiakasmaksulain mukaiset korvaukset ja etuudet menevät kunnalle hoidon korvaukseksi ja niistä pidätetään 40 % itsenäistymisvaroja lapsen.

Oheishuoltaja tai vanhemman sijaan määrätty huoltaja voi päättää lapsen asioista samalla tavoin kuin lapsen huoltajavanhempi. Lapsen taloudelliset etuudet maksetaan suoraan oheishuoltajalle tai vanhemman sijaan määrätylle huoltajalle, joten taloudelliset etuudet voivat tosiasiallisesti olla suuremmat kuin perhehoitajalle maksettavat.

Ehdotus mitätöi sekä perhehoitoa sijaishuollon järjestämisen tapana että perhehoitajan tehtävää samoin kuin myös valmennuksen ja valvonnan merkitystä lapsen edun mukaisen huolenpidon turvaamisessa.

Rihti Tiina
SOS-lapsikyläsäätiö